

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Wolof

Tànk-ndànk

Jéego ⑦ Téere ⑤

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Li téere bi ëmb

Yoon ak jumptukaayi jukkoo yi 4

Yombalub jëflante diggante kaw ga ak taax ya..... 15

Mbindante bataaxal ci diggante ay elew..... 27

Kaarànge xale yi 39

Yoon yi ak jumtukaayi jikkoo yi

Nit ñi soxla nañu lool di jikkoo fu ñu toll. Jikkolante boobu dina waral nit ñiy jóge ci ay béreb di dem ci yeneen. Yenn saa it, ay nit jikkoo te kenn du jóge fa mu nekk. Jikkolante ci biir nit ñi, dafay waral ñu am ay yooni jikkoo ak ay jumtukaayi jikkoo. Yoonu jikkoo yi mooy : tali yi, ndox mi (géej gi ak dex yi), jaww ji walla raay bi. Ci jumtukaayi jikkoo yiy jaar ci tali bi, mën nañu ci lim : oto, sareet, welo ak moto. Ci ndox mi, **saxaar**u géej, gaal walla salub ñoo ciy jaar. Jaww ji moom, **roppalaan**, elikopteer walla **balon** ñoo ciy naaw. Raay bi moom saxaar yi lañu ko jagleel.

Am na it jumtukaayi jikkoo yiy may nit ñi ñu déggante walla gisante te kenn du fekki sa moroom. Ay jumtukaay yu xarañ lañu. Am njàng ak gëstoo tax yooyu jumtukaay tasaaroo leegi ci àddina si. Ci yooyu jumtukaay, ràññee nañu ci bataaxal, telefon, telewison, rajo ak enternet. Lu àddinay gën a dem, yoonu jikkoo yi ak jumtukaayi jikkoo yi di gën a xareñ.

Otorut, yoon wu gaaw la te xew ci jamono. Lu ko wuutale ak yeneen yoon yi, mooy, oto yiy dem ak yiy ñëw, bokkuñu fu ñuy jaar. Benn oto du tase ak sa moroom. Dafa am miir bu **xaajale** yoon wi ñaar. Otorut, ni ñu ko liggeeye, weneen yoon du ko **galan**. Oto yi, xél yu ñu mën a daw ci otorut, mēnuñu ko ci yeneen yoon yi. Ci otorut, oto may nañu ko mu **xélu** ba téemeeri kilomeetar ak fukk ci waxtu wu ne.

Ci réewi tubaab yi, li ëpp ci seen yoon yi ay otorut lañu. Moo lëkkale dëkk yu sori yi. Fii ci Senegaal, otorut moo ngi gën a baree Ndakaaru. Waaye, ñu ngi tàmbali di defar ay otorut ngir lëkkale dëkk yi. Am na benn bu lëkkale Ndakaaru ak Tuubaa, ñu **duppee** ko Ilaa Tuubaa. Am na itam beneen bu dem ba Mbuur.

Otoraay, wuute na ak saxaar u gééj, moom **saxaar** guy daw ci kaw yoon wu ñu defare weñ gu diis la. Saxaar, mu ngi daw ci kaw weñ gu jub te diis ñu tàllal ko ci suuf. Saxaar, am na ay wagon yu bari. Yenn **wagon** yi ay nit lay yeb, yeneen yi ay màrsandiis. Ci biir réew mi, boo demee Ndakaaru, am na saxaar guy bàyyikoo Caaroy jëm ca biir Ndakaaru. Ca diiwaanu Kees, bés bu nekk, am na saxaar guy jóge Kees, dem Ndakaaru. Bu ngoonee, mu wañniku, indi kilyaan yi bëgg a dem Kees. Ca kees sax, am na isin bu mag buy yëngu ci mbiri saxaar yi. Isin boobu, moo leen di toppatoo, di leen defar bu ñu paanee. Saxaar, bari na njariñ ci sunu réew. Dina yombal dem bi ak dikk bi ci biir réew mi. Góornomanu Senegaal, mu ngi defar saxaar gu **mucc ayib** te gaaw lool, ñu koy woowe Teer. Dafay daw diggante Ndakaaru ak Jamñaajo ak diggante Jamñaajo ak Ndakaaru ci diir bu gàtt a gàtt. Saxaar googu ñuy woowe Teer, baax na lool ci askanu Senegaal.

Saxaaru gééj, jumtukaay bu baax la, buy daw ci kaw gééj gi. Nit a ko defar ngir jëfandikoo ko. Amal na nit njariñ lool, ndax dina yombal dem bi ak dikk bi. Saxaaru gééj, mën na bàyyikoo ci am réew, dem ci meneen réew. Mën na jële bitim réew, ay **kontaneeri** màrsandiis, indi leen fii ci Senegaal. Moo xam ay woto la walla ay taraktëer, ay mo-tëeri gaal ak yu woto walla xeeti bagaas yu bari. Saxaaru gééj, bokk na ci liy yokk koom-koomu réew mi. Dina yombal napp gu mag gi ak njënd ak njaay mi. Dina jàppale itam soldaar si, ci aar réew mi. Nit ñiy tukki bitim réew, am na ñu ciy jël abiyonj. Naam abiyonj moo gën a gaaw fuuf saxaaru gééj, terewul, am na nit ñuy jël saxaaru gééj bu ñuy tukki. Diggante réew ak réew, bu sorewul lool, abiyonj dina ko daw ay waxtu rekk. Waaye saxaaru gééj moom dina ko daw ay **ayu-bés** walla ay weer ngir àgg ci réew mi mu jëm.

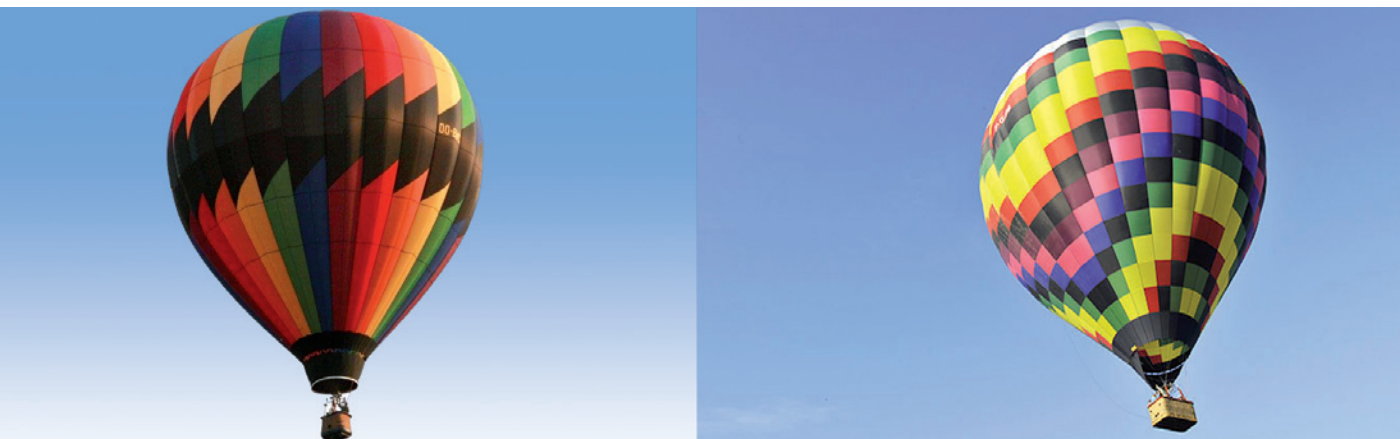
Elikopteer jumtukaay la buy naaw ni abiyon. Ñenn ñi sax abiyon bu ndaw lañu koy **méngaleel**.

Saa yu tàkkee, am na ag xandal gu nekk ci kaw di wëndeelu. Looloy yékkati Elikopteer bi, mu jóg tàmbalee naaw. Lu ëpp ci lu ñuy gis, elikopteer, genn xandal lay am. Waaye leeg-leeg ñu gis bu ci am ñaar. Elikopteer bi jëkk a naaw mu ngi ko def ci atum 1936. Doonte ci dayo mu ngi tolloo ak abiyon bu ndaw, liggeey ko moo gën a jafe fuuf. Jumtukaayu tukki bu neex a yékkati la, te neex a **cëppeel**.

Elikopteer, bu jógee rekk tàmbalee naaw. Lu ëpp ci lu ñuy gis, elikopteer, amul béreb. Moo xam fu ñu waajal ak fu ñu waajalul, fu ko neex wàcc. Looloo tax **takk-der** yi ak yenn boroom bàrke yi ci askan wi taamu ko. Fii ci sunu réew, soldaari koom yi dañu koy yittewoo ngir yombal seen liggeey. Leeg-leeg it ñu soxla ko ngir wallu ñu gaañu ci aksidan. Gaal guy suux tamit, dinañu fay yebal elikopteer ngir taxawuji nit ña balaa ñuy lab.

Roppalaan walla abiyon jumtukaayu tukki la buy naaw. Dafa am ay laaf ne picc. Roppalaan dafay **teer** ak a fëx ci ay **kàndaa** yu ñu ko jagleel. Jumtukaayu tukki bu yéeme la te gaaw. Nee nañu ci picc lañu **sukkandiku** ba defar ko. Nit ñu bari ñàkk nañu seen i bàkkan ci xeeti roppalaan yi ñu jëkk a defar, ndax yenn yi dañu doon daanu. Waaye boroom xam-xam yi dogu rekk ci gëstu bi, ba tax tey nu am roppalaan yu mucc ayib. Nee nañu itam yenn ci roppalaan yi mën nañu sax **teer** ci kaw ndox walla xeeti **teerukaay** yi ñu leen defal. Yenn ci ñoom yi nekk ay jumtukaay yuy aar am réew, ay **saxaaru géej** a leen di boot di wéy ak ñoom ci géej gi. Roppalaan yee tax tukki fu sori yomb. Ca ayrapoor Beles Jaañ ba ca Jas, ca wetu Mbuur, roppalaan yu baree fay wàcc , yeeneen ya di fa bàyyikoo wuti réewi àddina si yépp. Ci biir Senegaal, am na bu ciy jóge Beles Jaañ di dem Sigicoor bés bu nekk. Daanaka fanweeri simili lay def diggante bi.

Baloŋ walla **mongolfeer**, jumtukaayu tukki la bu yàgg. Moo fi jiitu sax roppalaan. Naam, daanaka amul ci sunum réew, waaye ba leegi nit ñaa ngi ciy dugg di ci tukki walla di wëraalu ci jaww ji. Pàcc yi gën a ràññiku ci mongolfeer mooy mbaq gi ak pañe bi. Mbaq gi ngelaw lu tàng a koy ëf ba mu fees. Naka muy fees rekk, baloŋ bi tàmbalee jóg jëm kaw. Nit ñi ci pañe bi nasaraan di woowe nase lañuy yéeg. Ay buum yu dëgër ñoo taqale mbaq gi ak pañe bi. Mongolfeeru leegi yee gën a rafet te gën a wóor. Jumtukaay buy goqi safaraa nekk ci kow pañe bi. Safara soosooy tàngal ngelaw li ci biir mbaq gi ba tax mu mën a jóg ca kaw. Bu ñu béggee baloŋ bi teer, dañuy wàññi safara si ndànk-ndànk. Leegi, daanaka joŋante walla am po ñooy tax nit ñi di dugg ci baloŋ.

Telefon portaabal, juntuukaayu **jokkoo** bu xew ci jamono la. Lu woyof la te neex a gàddu foo jëm. Mën nañu koo def ci poos, ci poset di dox te du la sonal. Telefon portaabal, moo tax nga mën a nekk fu sori, faj sa **aaajo**. Mën na tax itam nga jokkoo ak keneen ci ay kàddu yu ngeen di bindante.

Telefon yu jëkk yi, wuute na lool ak yi xew leegi. Yu jëkk yi, jokkalante ci wax ak ci bind la mënnoon. Yi xew leegi am yeneen **xarala** yu bees. Yi xew leegi, mën na tax nga jaar ci enternet bi, jokkoo ak keeneen. Loolu, moo gën a woyof ci poosu way **jëfandiku** yi. Mën na tax itam nga yónnee ak jot ay foto ak ay widewoo.

Bu jëkk, telefon portaabal bariwul woon, waaye leegi, bari na. Boo demee ci dëkki kaw yi nekk ci réewum Senegaal, ñu bari am nañu telefon portaabal.

Telewison walla boog tele, bari na lool ci jamono ji nu nekk. Am na jamono, nit ñi rajo lañu daan déglu, di ko yóbbaaale fu ñu jëm. Waaye tey, telee tax loolu dellu ginnaaw ndax **nataal** bi ñu ci yokk.

Ci atum 1926 lañu jëkk a wone ay nataal ci tele boole ak muy wax ak a riir. Ki ñu naan moo ko sos, mu ngi tudd Joon Berd, bàyyikoo ca rée-wum Ekos .

Bu jëkk, tele yi dañu daan rëy, **diis gann**, bariy bagaas ci biir. Tey, ñoo ngi tollu ci ay xoolukaay yu sew, **tàcc** ba pare woyof toll, ñu leen di tudde ekaraŋ palaa. Bi ñu duggee ci ati 1980, la nguur gi xajal ñiy liggeeyal seen bopp ci wàllu telewisiyoŋ. Ñooñu lañuy tudde sektëer piriwe.

Fii ci Senegaal, tele nguur ngi mu ngi tudd RTS. Waaye góornaman bi xajal na fi ñiy liggeeyal seen bopp ba ñu ubbi fi yeneeni tele.

Tele bopp na ci liy tax aw **askan** yeewu te gindiku ci lu bari.

Enternet juntuukaay la bu xew ci àddina wërngal këpp. Dolli ci njariñam jéggi na dayo. Enternet moo **lëkkale** lépp lu doon jukkoo ci àddina bi. Ba looloo tax, ñu ne biib juntuukaay daal tax na àddina nekk benn dëkk. Boo duggee ci biir enternet, mën nga faa seetaan tele mbaa nga déglu ci rajo. Mën nga caa bind itam bataaxal ak di ci dugal ay nataal. Tey, foo tollu ci Senegaal, boo amee **koneksiyon** enternet ak telefon portaabal walla ordinaatëer, mën nga jukkoo ak ku la neex. Kon yaw elew biy jàng, enternet **ngëneel** la ci li ngay gëstu ci wàllu xam-xam. Mën nga koo jëfandikoo ci liggeey bu ñu la sant ca ekool ba. Muy ay laaj mbaa waxtaan wi ngay séq ak say nattàngo ci kalaas bi. Loolu dina yokk xarañte elew, ndax saa yoo duggee enternet, dinga fa am lépp loo yittewoo. Kon daal, enternet lu jar a wut la ci ekool bi, ci kër gi mbaa sax ci biir dëkk bi. Kiy jëfandikoo enternet, di ci dugg saa su ne, di gëstu, ñoo ngi koy woowe enternet.

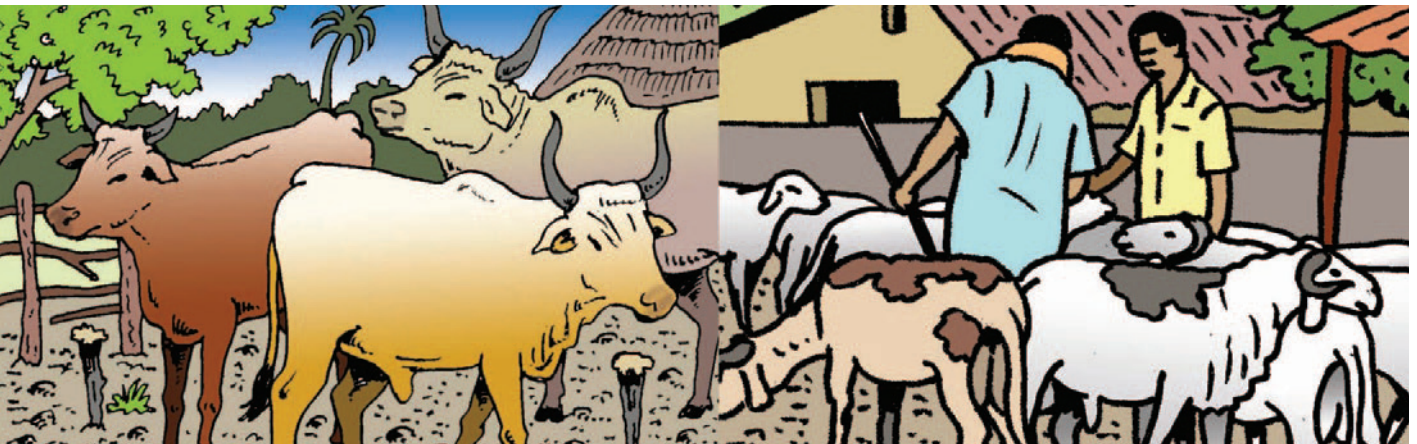
Laaj yi

- 1 Waxal ñetti yooni jukkoo ak ñetti jumptukaayi jukkoo yu ñu gaaral ci jukki yi ?
- 2 Waxal pàcc yi gën a am solo ci balon ?
- 3 Lan moo wuutale abiyon ak elikopteer ?
- 4 Ndax nit ñi dañoo war a dugg saa su ne ci jumptukaayu tukki ngir wax walla gis ñi ñu war a jukkool ?
- 5 Lan la elew war a def ci enternet ?

Yombalub jëflante diggante kaw ga ak taax ya

Yombalub jëflante diggante kaw ga ak taax ya

Modaan dëkk bu ndaw la nekk ci biir réew mi, féete ci goxu Lingeer. Dëkk boobu nag, kër yu néew ñoo fa nekk ak benn ekool ca bunt dëkk ba. Dëkk la boo xam ne taw yi dañoo néew ba noppi soree lool. Loolu moo tax suuf si dafa bekkoor ba noppi waxtu noor bi, dëkk bi dafay mbóoya. Li waral mbóoya mi mooy ngelaw lu tàng te wow mooy wol ci dëkk bi. Melokaanu suuf si ak ñàkk ndox gi moo tax mēnu ñu bey. Ñàkk ndox gi terewul waa dëkk ba, seen yēngu bi gën a fés mooy sàmm. Sàmm yi ak jur gi dañuy mǎng ci yeneen i gox ngir wutal leen ndox ak dund. Fu nekk lañuy yóbbu jur gi ndax dabu béreb bu am ndox walla ñax. Bu ñu bàyyee jur gi ci dëkk bi ab diir, ñoom ñépp ay loof. Bu ñu xasee ba loof, lu ci bari dafay mujj loru ndax seen dund yombul. Loolu moo tax dëkk bi dafay nangoo wéet lool li ëpp ci waxtu yi. Ekool bi bariwul ay kalaas waaye taxul ñu fees ndax xale yi ñooy sàmm jur gi. Direktēer bi ak **nattàngoom** yi mettittu nañu lool néewug elew yi ci ekool bi.

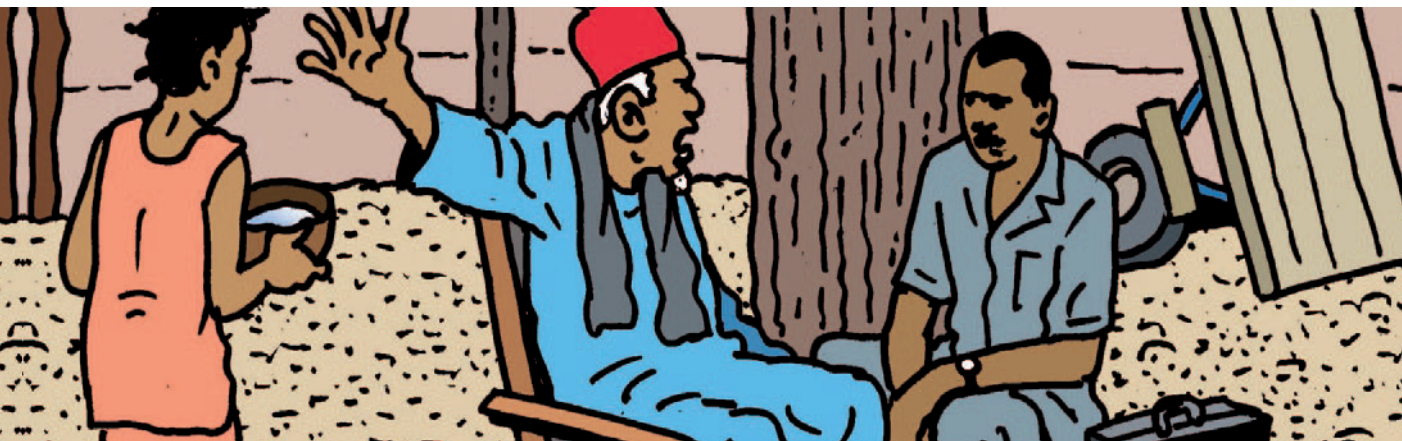
Modaan dëkk bu néew ay kër la ndax ñu bari nanguwuñu faa dëkk. Baay Sàmba, kenn la ci magi dëkk bi, moo jaboote xale bu ñuy wax Njaga. Mu ngi dëkk ci buntu dëkk bi ak njobootam, jàkkaarloo ak ekool bi. Kilifa gu mag la gu ñépp jox cër ci dëkk bi ndax jikkoom yu rafet. Sëriñ daara bu ràññeeku la ba noppi doon imaam. Yaay Rama soxnaam nekk ku siiw ngir xam-xamam ci pajum garab ak reen. Fu ne la nit ñi di jóge di ko fekkisi. Bés bu nekk, kër gi dafay fees dell balaa yoor-yoor ndax dafa xereñ te laabir. Baay Sàmba jaboot na lool waaye amul benn doom buy jàng ci ekool bi.

Ekool bu Modaan bi néew na ay elew lool, rawatina elew yu jigeen ndax ñàkk a xam njariñu njàng. Ñenn ci kilifa yi jubbluwuñu njàngum nasaraan, ñeneen ñi jàpp ne jigeen warul jàng ekool.

Moo tax bi ñuy waajal mbind mi, Fóode, Direktëeru ekool bi, di wër kilifa yi ngir ñaax leen.

Mu xalaat ab diir fu mu war a jëkke, ba yàgg xelam ne yarr ci Baay Omar.

Baay Omar ku wuute la ak kilifa yi ci wàllu ekool ndax yàgg a jaxasoo ak waa taax yi.

Direktëer dem kër Baay Omar, boroom dëkk bi ngir diisoo ak moom ci mbind mi. Baay Omar dalal na ko bu baax, sant ko ci xalaat bu rafet bi ak yéene ji. Fóode leeral ko tolluwaayu ekool bi ak elew yu néew yi rawatina ci jigeen ñi. Baay Omar naqarlu lool néewug elew yi ba noppi ne ko na bind Nafi, doomam ju jigeen.

Mu ñaanal ko ne ko na wër dëkk bi yépp ñaax leen ndax ñu bind xale yi. Direktëer gén, wuti kër Baay Sàmba ngir mu bind doomam. Bi mu ëggee ba nuyoo ne ko : « Man de damaa ñëw ngir bind sa doom ji ci ekool bi. » Baay Sàmba ne ko : « Xelaatuma sama doom di jàng ekool, masul a am ca maam ya ba tey. »

Direktëer ne ko : « Ndegam jàng na alxuraan bu baax, daanaka wàcc na, bind ko mu boole ñaari xam-xam yi. »

Baay Sàmba ne ko : « Baaxoowuñu di jàngloo sunuy doom ekool te sax moom dafay sàmmi jur gi. »

Direktëer tontu ne : « Xanaa xamoo ne doktoor yiy faj ak ñiy doxal réew mi yépp ekool lañu jàng ? »

Mu teg ci ne : « Jàng ekool amatul doomu buur ak baadoolo, nitu kaw ak taax walla góor ak jigeen. »

Baay Sàmba jàpp sikkim bi ba ci yàgg mu ne : « Loolu de musuma koo xam, kon kay bindal Njaga. »

Direktëer bi ne ko : « Xanaa xamoo ne jàng ekool taxul sa diine yàqu walla ngay réere sa cosaan. »

Baay Sàmba ne ko : « Jërējēf doom, gindi nga ma ba ma xam ne xam-xamu ekool bu bënnee njariñ kese la. »

Direktëer ne ko : « Mën na doon ëllëg doktoor bu xarañ mbaa ku am xam-xam ci wàllu suuf walla jur. »

Noonu, mu jóg wuti kër Baay Musaa, góor guy dund cosaan ak Aada. Mu ngi fekk mu jaaxaan ci basañam, di waxtaan ak ay soxnaam. Naka la dugg rekk, ne : « Baay Musaa, ndax mën naa bind Binta, sa doom ju jigeen ji ? » Baay Musaa ne ko : « Ana jigeen ak jàng ekool, mukki ci àddina. » Direktëer ne ko : « Weesu nanu jamono jooju, leegi jigeen ñaa ngi jàng di liggeey xetu liggeey yépp. » Baay Musaa ree ab diir ne ko : « Jigeen ci wetu yaayam lay nekk ; mu tàggat ko ci liggeeyu kër. »

Direktëer ne ko : « Leegi jigeen ñi ; ñoo ngi doon ay doktoor, takk-der, komàndan, jàngalekat ak yeneen. »

Baay Musaa ku naqaree yey la ndax xamul lu dul topp cosaan ak la xewoon démb. Moo tax mu ne ko : « Binta mii, magam yépp sèyi nañu, moom itam dafay toog xaar jëkkër. » Direktëer ne ko : « Kon baax na, damaa yaakaar ne jàng ba am palaas jotewul dara ak sèy. »

Baay Musaa ne ko : « Njàngum jigeen ñi dafay yàq seen jikko ba tax duñu faale seen boroom kër yi. »

Direktëer tàggoo na ak Baay Musaa ngir jàll feneen ndax mënul soppi xalaatam.

Direktëer yendoo naa wër dëkk bi di ñaax kilifa yi ba ngoon jot mu ñibbi. Ñu bari jox nañu ko seen baat waaye Baay Musaa moom xañ na ko kàddoom. Bi mu ñibbee, Yaay Mati, soxnaam wax ko mu bàyyi Binta mu jàngi waaye faalewu ko. Yaay Mati dem na diis ko Badara, xaritu boroom këram ndax mu jéem ci dara. Badara nag, tukki na fu ne ba noppi bëgg lool njàng ndax miin taax yi.

Badara daje na ak moom ca jàkka ja, laaj ko lu tax bindul Binta ci ekool bi.

Mu ne ko : « Jigeen warul jàng ekool dafay tax mu yab boroom këram. »

Badara ne ko : « Jamono dafa soppeeku, jigeen ji jàng dafay gën a mën a toppatoo njabootam ak sàmm wérug yaramam. »

Baay Musaa ne tekk ab diir di xalaat li ko xaritam bi wax, di yëngal bopp bi.

Badara dolli ci ne : « Gis nga Aana sama doom, njàngam la dimbalee dëkkandoo yépp te déggoo na ak sëriñam. » Baay Musaa tontu ko ne : « Dëgg-dëgg, leeral nga sama xel, lu baax rekk nga ma digal. »

Mu teg ca ne : « Suba teel, maay demal sama bopp ca Direktëer mu bind ko. » Bi muy génn kër gi, la ko séen muy waaxu jëm ci moom. Bi mu eggee ne ko na far bind Binta, Direktëer kontaan lool.

Direktëer ku mën a naxante la, fexe na ba kilifa yépp bind seen doom. Bi muy dem ekool, mu ngi daje ak benn xale bu tudd Faatimata, mu jóge ca teen ba. Faatimata ànd ak moom seen kër ca yaayam ngir mu dugal ko ekool. Direktëer dem, far fekk Baay Jibi, boroom këram, jóge pénc ma. Bi mu waxtaanee ak ñoom, leeralal leen ëllëgu njàng mi, ñu nangu. Direktëer fexe na ba bind limu xale bu takku, ay góor ak ay jigeen.

Tey ci altine ji, ekool bi ubbi na, kilifa gu nekk jiital doomam yóbbu ekool. Ëttu ekool baa ngi fees ak ay xale, jàngalekat yaa ngi baagante. Direktëer mu ngi dalal kilifay elew yi ngir yeesal mbind mi. Kalaas biy doog a door bari na ay elew lool ndax jéego yi Direktëer def. Fan yu jëkk yi, elew yi setal nañu ekool bi yépp ak kalaas yi. Njàng mi tàmbaleegul waaye bés bu nekk ñu ñëw di dàqe ak a bëre. Direktëer mu ngi lëlu ak jàngalekat yi ngir séddoo kalaas yi ak xool doxalin yi. Elew bu ne, ñu bindal ko li mu war a jënd ndax ñu mën a door njàng mi altine.

Tey la ubbite ekool bi am ayu-bés, elew yaa ngi ci kalaas yi. Ñoom ñépp ay jàmbaar lañu waaye Njaga ak Binta ñoo ci gën neex xel. Natt yépp, ñoom ñaar ñooy jiitu ba ni ñu jeexale njàngum suuf mi. Njaga wéyal njàngam Ndakaaru, Binta, ñu yóbbu ko Kawlax ca nijaayam. Faatimata moom, mujj sēyi ci biir dëkk bi ndax xelam neexul. Ay waajuram ne ndegam mën naa liifantu, mën a bind doy na sëkk ci jigeen. Yeneen elew yi lajj ci natt bu mujj bi, dañuy jàngaat. Bi ñuy jógee Modaan bay tàggatoo, waajur yi dénk nañu leen bu baax ngir ñu farlu ci seen njàng.

Li ñuy sore lépp, ñoo ngi jukkoo lu bari ci telefon ak ci ay bataaxal. Seen waxtaan yépp, mooy ñaaxante ci njàng ak luy suqali Modaan. Kenn ci ñoom fàttewul li ko waajuram doon dénk ndax bëgg a faj gâce. At yu bari dox na fi, Njaga ak Binta am nañu bag ba jàng xam-xam buy suqali réew. Ñu lëkkaloo ñoom ñaar, tegg ab porose buy jemale Modaan ca kanam. Ngir màndargaal ko, nu tudde ko : Jóg jàppoo defar Modaan.

Njaga ak Binta diisoo nañu ak askanu Modaan wépp ba ku nekk sóobu ci lëkkaloo gi. Modaan suuf si nànguul mbey te li wër Lingeer lépp ay beykat yu mag lañu. Seen pexe mooy, ku dëkk Modaan joxe ñaari téemeer walla lu méngoo ak moom ci gerte, dugub mbaa ñebbe. Bu nawet bi wàccee, ñu jënd ci xalis bi yépp gerte, dugub ak ñebbe dénc ko mu jëm nawet. Samp nañu ay kureel : ñiy jënd, ñiy toppatoo màrsandiis mi, ñiy laaj xalis bi ak ñiy yor xalaat yi. Bu nawet bi soree, ñu jaayi ko Ndakaaru, kenn ku ne ñu lebal la xalis nga liggeeyi. Balaa njënd mi di tàmbali, ñépp fey seen bor, junni bu ne, ñu teg ca téemeer. Bi xalis bi demee ba takku, ñu ne genn góor njëgu nag, xar mbaa bey, jenn jigeen naka noonu.

Kenn ku ne loo àttan nga leb bu fey jotee, nga delloo. Njaga ak Binta amuñu jot ndax seen liggeey waaye weer wu ne, ñu ñëw saytu liggeey bi. Ci diggante bi, Binta am boroom-kër bu baax buy liggeey ci bànk bu mag. Moom itam, mu gunge leen ci wàllu koppar ak xalaat bu gën a doxal liggeey yi. Njaga itam, ndegam dafay liggeey ak waa bitim réew, wut na ay farandoo yu am doole ngir ñu jàppale leen. Ñu boole seen xalaat ñoom ñépp ak seen doole, ubbi àntarpiriis buy defar diwlin, fariñ, sunguf ak yeneen.

Njaga ak Binta tabb nañu ñiy jiite àntarpiriis bi ak ñi leen di jàppale ba farandoo yi tàggat nañu leen. Jël nañu xaley dëkk bi yépp, góor ak jigeen ba ci mag ñi dese kàttan. Kenn ku ne, xaatim nañu ak moom kayitu dige ci li muy liggeey ak li ñu koy fey. Ndaw ñi ak mag ñi ñépp am nañu am xëy, kenn dematul ca taax ya. Jënd nañu ay Kamiyon yuy yóbbu màrsandiis mi Ndakaaru ak yeneen gox yi. Farandoo yi sax mujj nañu leen wutal ay kilyaan bitim réew. Liggeey bi dox na lool, dëkk bi naat, ñenn ñaa ngi jënd ay nag di yar, ñii ay xar. Jigeen ñi di defarlu ay armuwaar ak ay lal, ñenn ñi di jënd takkaayu oor yu seer. Yeneen dëkk yi leen wër mujj nañu ñëw ngir sàkku liggeey ca Modaan. Turu Modaan siiw ci réew mi yépp ndax yégle yi ñuy def ci tele yi, rajo yi ak kéri xibaar yi. At mu jot, Njaga ak Binta ak waa dëkk bi ak farandoo yi ñépp daje ngir xool tolluwaayu liggeey bi. Kenn ku ne génne ay xalaatam ci li ñu war a sumb ci dëkk bi luy jariñ ñépp. Ci loolu, lanu xalaat a tabax ab dispañseer ak ekool bu mag. Xale yi daan dox di dem ci yeneen dëkk ak ñi daan jàngeji Lingeer ñépp dellusi.

Modaan soppeeku bu baax ci wàll yu bari ba seen jafe-jafe wàññeeku na. Ña tuxu woon ak ñi tukki woon ñépp dellusi nañu di liggeey ci dëkk bi. Suuf saa ngi tàmbalee seer ndax ñépp a ngi wutsi dëkkuwaay ci Modaan. Bi ñu mujjee daje, ñépp ne nañu bënn ab fooraas ci dëkk bi ndax mu yombal dund gi. Njaga ak Binta gis ne loolu ay njariñ yu bari ñoo ci nekk. Binta ne : « Ak fooraas bi dinanu mën def mbeyum noor ba dootu ñu jëggaan dara.»

Njaga teg ca ne : « Ndegam ndox mën naa am, leegi danuy defar gétt yu méngoo ak jamono ngir yafal jur gi. »

Dibeeru tey ji, ay gan yu jóge bitim réew ànd ak waa Nguur gi, ñooy ubbisi fooraas bi. Dëkk bi xumb na lool, tëgg maa ngi jolli, jigeen ñi di sarxolle, ñépp di fecc ndax kontaan.

Ndawal buur ak Meeru gox bi, kilifa diine yi ak yu aada yi, ñépp a teew. Direktëeru ekool ba woon, wàcc na sax ci waar wi waaye teew na. Baay Sàmba ak Baay Musaa seen xol yaa ngi fees ak mbégte ndax seen ñaari doom yi ñoo waral coow li.

Badara, Fóode ak Direktëer, jël kàddu, wax njariñu njàng ci am réew, fàttaliwaale jafe-jafe yi ekool bi amoon. Meer bi ak Perefe bi sant ñépp, sargal ñaari ndaw yi ; ñu jàppoo ay loxo di wër mbooloo mi. Ministeeru ndox mi ak bi yor kéew gi takkal leen ay raaya wax ne : « Mbooloo rekk mooy doole. »

Laaj yi

- 1 Lan mooy màndargay Baay Sàmba ci nettali bi ?
- 2 Lan moo tax Modaan mbey ak càmm jafe fa ?
- 3 Ñaata kilifa la Direktëer jot a waxtaanal ci nettali bi ?
- 4 Ñan ñoo yombal àndu waa Modaan ba seen dëkk bi naate nii ?
- 5 Bu ñu sukkandikoo ci nettali bii, lan ngeen mën a wax ci njàngum ekool ?

Mbindante bataaxal ci diggante ay elew

Mbindante bataaxal ci diggante ay elew

Bindante ay bataaxal dafa am solo ci xale yuy jàng ekool. Kon ay elew, ak kalaas bu ñu mën a tollu, war nañoo mën a bindante, weccoo ay xalaat. Mën nga ni damay bind sama nattàngo ngir xibaar ko ay mbir. Man nga joxe tamit sa xalaat ci xew-xew bu sa xarit fekkewul. Leeg-leeg, boo soxlaa ay xibaar yu la amal solo mën nga bind nit ku nekk bitim réew. Su ko defee, mu bindaat yónnee la li nga yittewoo yépp. Loo xamul te bëgg ci gëstu, mu nekk bitim réew, ki ngay bindanteel mën na la koo jox. Mbindante, balaa ngaa xam soloom ci ki yónnee bataaxalam, dañu koo tontu ba mu jot ko.

Bari na ci lu ñu mën a wax. Mën naa bind ci sama dundin walla may sàkkoo xam dundinu ñeneen.

Bu amee ab xew-xew ci ekool bi, elew yi bëgg ci teewaayu kilifa yi, mën nañu leen a bind bataaxal. Yenn xew-xew yi, dañuy soxla xalis walla ay jumtukaay ngir ñu mën a yemb. Bu boobaa, mën nañoo bind njiitu gox-goxaan bi ndax mu jàppale ekool bi. Bataaxal boobu, njiitu gornamañu ekool bi ak ñi koy jàppale ñoo koy bind.

Ekool pirimeer, kalaas yépp a mën a bindante. Muy yu ndaw yi « CI/CP » mbaa yu digg-dóomu yi di « CE1/CE2 ». Kalaas yu mag yi mel ne « CM1/CM2 » daanaka elew yi tàmm nañu bindante bataaxal ci seen biir.

Ngir yombalal ko elew biy doog a door, li mu bëgg a bind, dafa koy fite museem. Su noppee, ñu moomale ko mbind ma, ba mu gis ci boppam. Ci biir kalaas bi tamit, mën nañoo xaajale elew yi, def leen ay mbooloo yu ndaw. Juroom ba juroom-ñaari elew yu ne ñu sas leen lu ñuy bind ak ku ñuy bind. Waaye itam, kenn ku ne, mën na ci bind li ko neex walla li ñu ko digal. Mbindante nag balaa gën a am njariñ ci elew bi dafa am ñu ne fàww xale yi tolloo kalaas. Waaye am na itam ñu wax ne loolu bu mënul a am, elew yu tolloowul kalaas mën nañoo bindante. Bu ñu ci bëggee ndam, nañu fexe ba elew yi di yég mbégte ak cawarte ci mbindante ci seen biir. Bu loolu amee, ñépp dinañu bind. Kon meetar bu ne war nga dimbale say elew ñu am ñu ñu bindanteel ay bataaxal.

Mën nanoo bindante ay bataaxal ak sunuy nattàngoy elew yu nekk ci sunu kalaas mbaa ci beneen kalaas. Waaye mën nanoo bindante tamit ak ñeneen. Ki may bindanteel mën na nekk kuy jàng walla ku jàngul. Mën naa nekk it sama xarit walla sama dëkkandoo. Noonu laa mēnee bindante ak boroom dëkk mbaa sax mbootaayu jigeen ñi ci gox bi. Sunu ekool, saa yu nu soxlaa jumtukaay yu jëm ci mbindante bataaxal, Alasaan lañu koy wax. Ku bëgg goxam, nekk ca bitim réew. Ci biir dëkk bi am na ay kilifa yu am ay ndomba tànk. Elew yi mën nañu leen a bind leetar ngir ñuy teew ci seen i xew-xew. Ci kilifa yooyu, mën nañu cee lim Meeru kómin bi, Perefe, Suuperefe mbaa Góornoor. Leeg-leeg tamit ñu war a jukkoo ak ñuy yëngu ci gox bi ngir set-setal sunu ekool. Bu boobaa, danuy bind bataaxal ñu mel ni kureel yiy tàg-gat seen yaram ak yaayu elew yi ñu jàpp ci. Xaley ekool bi, saa yu ñu nammee futbol, mën nañoo bind beneen ekool, përye ko. Kon kalaas bu ne, war naa am porose mbindante bataaxal ndax elew yi mën cee jàng.

Bari na ay pexe yu nuy teg ngir wut ñu ñu bindanteeli bataaxal. Leeg-leeg meetar bi dem beneen dëkk bu ay xaritam di jàngalee. Foofa, mën na faa waxtaan ak ay nattàngoom ngir seen i elew di bindante ay bataaxal. Kalaasu Muse Faal ñoom, sawar nañu lool ci lu mel noonu. Bi leen ko beneen ekool nangulee, dañu cee bég lool. Ca lañu tàmbalee jökkoo ak ñoom.

Am na ay ekool yoo xam ne seen i kureli waajur dañuy yëngu lool. Ba tax na ñoo leen di lëkkale ak yeneen i ekool ngir ñuy bindante ay bataaxal. Elewi ekoolu Mbaari ñoom, dañoo am sãas. Benn tubaab a dikkoon ca dëkk ba, jaar ca ekool ba ngir nemmeeku leen. Ba mu ñibbee Farãas la fexe ba wutal leen ay xarit bitim réew. Booba ba tey, dañuy bindante, di weccoo ay xalaat.

Ekoolu Reefaan moom ci enternet bi la Direktëer bi xamante ak ekool bu tudd Sanj Póol Sàrtar ca bitim réew. Ci noonu, ñaari ekool yi tàmbalee bindante.

Meetar yee ko tàmbale, elew yi topp ci.

Ngir elewi kalaasu Muse Faal mën a bindante ak yeneen i elew, dinañu soxla ay jumptukaay. Fasonu bataaxal yi bari nañu te wuute. Bu ci nekk ak jumptukaay yi mu laaj. Lépp nag, mu ngi tegu ci naka lañu bëgg a jukkoo ak ñeneen. Tey dañoo bëgg a jukkoo ak yeneen elew, waaye ay nataal rekk lañuy jëfandikoo. Ci loolu, am na ay xeeti jumptukaay yu ñuy yittewoo. Ñuy yu mel ni keryon yu ñuul ak keryon yu am eneen melo yi. Kayit yu weex tamit dinañu ci soxla lim bu takku. Tamit, li ñuy yónnee mu war a jaar ca Post ba, fàww, ñu jënd ay àmbolog yu ndaw. Waaye itam, dinañu soxla benn àmbolog bu mag bu mën a def bataaxal yépp.

Kayit yi dafay am ay rëdd-rëdd ngir mbindum xale yi mën a jub. Ay biteeli kol tamit dinañu ko yittewoo bu ñu nataalee ba noppi di ko taf ci kayit yu weex yi.

Am na elew yu bëgg a bindante di ko jaarale ci enternet bi. Ñoom, li ñuy soxla mooy ay ordinaatëer ak ab lëkkaloo enternet ci seen ekool. Kon, elew yooyu, fàww ñu tàggat leen ci mbindum ordinaatëer ak ci nu ñuy jëfandikoo enternet.

Mbindum bataaxal ci diggante ay elew diir bi mën naa tollu ci weer. Mën nañu koo bind ci mbokk muy tukki. Bu dee ci at mi elew yi di jàng, dina tax gone yi gën a xamante.

Ci loolu, fàww ñu xam ñaata yoon lañu yónnee ay bataaxal. Ci misaal, mën nañu ni ñetti weer yu ne, dinañu bind benn bataaxal. Lépp di ñetti bataaxal ci at mi.

Wala boog, ñaar-fukki bataaxal yoo xam ni elew bu ne, benn ngay bind. Elew yi mën nañoo defar tamit albómu nataal ci ay fan yu néew. Ngir loolu mën a nekk, elew yi lañuy xaaj kureel yu ndaw, taxawu leen. Li gën, mooy elew yi di doxal mbindante mi, ci diir bi ñuy jàngadoo ekool pirimeer. Loolu dina tax elew bi xool ndax bëgg naa wéyal mbindante mi walla déet. Ngir loolu mën a nekk, fàww ñu defar ab arminaat. Bu ko defee, mbir yi tédde nu leer.

Ci misaal : weeri ut-sàttumbar, nu tabax sunu porose. Tàmbali ko ci gëstu ngir am ñu nuy bindanteel , tànn tamit jumptukaay yi. Oktoobar, elew yi bind ngir ku ne wax yaay kan. Nowàmbar-desàmbar, elew bu ne, nu joxe ay xibaar yu yaatu ci moom.

Arminaat dafa am solo ci ab liggeey. Bu ñu duggee saŋwiye, elew yi mën nañoo weccoo ay kàrti nataal ci at mu bees mi. Ba leegi, ci misaal, Feewirye ci lañuy bind bataaxalu mbooloo buy wax ci porose bi. Mën nañu koo tiyaatar def ko widewoo yónnee ko. Diggante màrs ba awril, elew yi bindaat bataaxalu mbooloo wax ci po yi ñuy def bu ñu génnee di dallu. Ci la ñuy nettalee ponki po yi ñiy def ci èttu ekool bi. Su ñu eggee weeru mee, ñu bindaat bataaxalu mbooloo ngir mën cee nettali lu reelu, ak ay cax.

Weeru suweŋ, mooy jamonoy tàggatoo. Kon bataaxal yi dañuy wax ci lu jëm ci wakaas yi. Ku ne, mën naa bind sa nattàngo, ñaanal ko noppalug jàmm.

Bataaxalu kenn nit dafay am solo ci elew bi ko bind. Ndaxte da koy jàjj, sawarloo ko.

Elew bi mën naa jëfandikoo liggeey bi moroom yi defoon. Bu ko neexee mu jël aw waxtaan ci diggante elew yi walla ab surnaal bu elew bindoon.

Mboolooy elew itam, mën nañoo bind bataaxal yónnee.

Booy dugg ci mbindante bataaxal danga ciy dem ni nga ko mène. Elew yépp bokkuñu doxin ci wàllu xareñ. Moo tax mën nanoo fexe weer ak fukki fan ak juroom wu ne, ñu bindante ci ak sunuy nattàngo. Bu gaawee ba gaaw, benn yoon ci weer wi doy na.

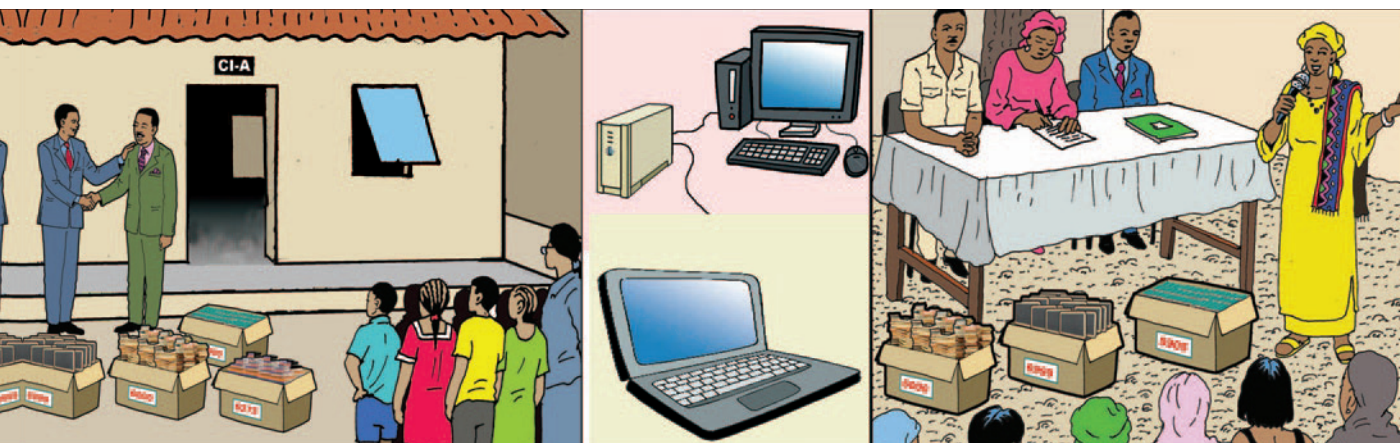
Caytu gi ñu war a def ci wàllu mbindante mi, na jaar yoon. Loolu mooy tax elew bi gën cee sóobu.

Dina jafe su nu béggee yónnee lu ëpp benn bataaxal ci weer wi. Xanaa muy bataaxal bu ñuy binde ci ordinaatëer. Foofu moom tan bi dina doy te yónnee bi du laaj fere.

Ngir mu gën a yomb, balaa ñu cee sóobu, dañuy leeral yenn baat yu bees. Nafaraat itam lépp lu jëm ci wàllu mbindante. Bu fekkee dañoo am elew yu xamul li ñuy bind, dañu leen di tàggataat.

Ci misaal, meetar bi mën naa waajal ay laaj yu mën a dimbale elew yi :

- Waxal yaay kan boo sukkandikoo ci laaj yii ;
- Wax ma sa ekool, sa dëkk walla seen kalaas nu mu mel ak lu fa nekk.

Mbindante ak sunuy nattàngo baax na torob waaye daa am njëg. Booy waajal mbind mi, war nga am jumtukaay yu doy. Lu mel ni kayit yu weex, ay àmbolog ak ay keryon.

Bokk na ci xalis bi ngay fey ca Post ba ngir mën a yónnee bataaxal yi jëm fu sori. Dinañu soxla tamit ay kàrtusi ànkar ci at mi boole ci empirimànt.

Bu ñu waree yóbbante ay foto sunuy nattàngo, fàww nu sóoraale pey ga. Ekool bi bëgg a jokkoo ak yeneen ekool yu sori itam dafay wut koneksonj enternet. Loolu it daa laaj ay koppar ngir mu mën a nekk. Bu fekke ekool bi amuñu xalis, elew yi mën nañoo dem seeti Meeru dëkk ba ngir ndimbal. Mën nañoo seeti sax mbootaayu elew yi mas a jaar ci ekool bi ba ñu ko ubbee ba tey. Ñenn ñi, mën nañoo jàppale ekool bi ci ay kayit. Am ñu joxe xalis walla yeneen jumtukaay yu ekool bi soxla.

Ku ci mel ni Meer moom, mën naa may ekool ay ordinaatëer ak empirimànt. Ndax njiitu gox dinay am ay pàrtaneer.

Bu loolu amee, ekool bi dina mën a mottali li ci des ndax am nañu kopperaatiwu ekool.

Laaj na kon, ñu taxaw xool te tënk ci kayit li nu nisër ci weer mbaa ci at. Loolu mooy porose bi. Ci biir mbindante bataaxal elew yi dinañu ci xam ay baat yu bees. Te loolu li ko jur mooy wecceente xalaat wi ci diggante elew yi. Mbindante bataaxal ak ñeneen dina gën a tax elew yi mokkal làkk wi. Mën nanoo xam cosaanu beneen dëkk walla réew doonte musunu faa dem. Ci mbind mi, mën nanu cee wax ci sunu bopp, ba ku nu xamul woon ràññee nu. Leeg-leeg, ci leetar yi nuy jot, mën nanu cee jàng ay po yu baax lool ci elew yi. Doonte xamuñu po moomu, ñi ko yónnee dañu ciy toftal ponk yi ak sàrt yi koy doxal. Bu ko defee, waa kalaas bi jàng ci lu ñuy tàggate yaram dinañu ko ci boole. Yenn saa yi nga bind nit leetar ngir say soxla bopp. Ci biir mbindante mi, mën nga cee yokk sa xareñte ci njàng mi. Muy garaa-meer, di wokabileer mbaa ortogaraaf, elew yi dañu koy gën a mokkal. Li ci gën a am solo mooy juntuukaay bu mel ni ordinaatëer, dinga ko mokkal. Dinga tàmm itam a liggeey ci mbooloo.

Laaj yi

- 1 Ñan ñooy bindante ay bataaxal ?
- 2 Yan xeetu bataaxal ñoo am ?
- 3 Nu ñuy def ba bind bataaxal mu jaar ci enternet bi ?
- 4 Lu ñuy soxla bu ñu béggee bind bataaxal sunu xarit bu nekk bitim réew ?
- 5 Waxal li nga xam ci njariñu enternet ?

Kaarànge xale yi

Kaarànge xale yi

Xale alalu Yàlla la. Dañu koo war a aar, yar ko, yiir ko. Loolooy tax bu màggee, mën a amal njariñ réewam.

Àddina wërngal këpp, ba fii ci sunu réew, am na xale yuy dund mettital wu tar. Fekk na ay magi jëmm ñoo leen di teg lu ñu àttanul. Dañu leen di mettital saa su ne.

Am na ay nit ñuy sàcc ay xale, di leen toxal ci lu kenn dul yëg.

Xale bu tuuti, nga génne ko dëkkam, soril ko ay waajuram, loolu doo na waar. Lu tiis loolu, ñi koy def seen entere kese lañuy sàkku. Xale yooyu, dañu leen di toroxal, di leen liggeeyloo ni jaam. Te mënunu leen koo bañal. Kenn du leen fey dara, teg ci di leen dóor ak di leen saaga bés bu ne.

Lu ëpp, dañu leen di denc fu làqu, di leen yebal ñuy yalwaani. Bu ñu déglloo kenn ci ñoom, li mu wax dafa yéeme. Ginnaaw dóor ak mettital yi, duñu lekk ba suur, faju waxaalewuñu ko.

Kon bu nu dee gone, war nanoo moytu képp ku ñu xamul. Bu la nit digee kado sax bul ko déglu, dawal. Saay-saay yi dañoo bari.

Gone dafay yem, di bañ a sori ay **waajuram**. Saay-saay waxul dëgg waaye yàq na ay xalaat. Ñiy sàcc xale yi dañu leen di liggeeyloo ci ay isin yu mag. Bu ñu fa nekkee duñu am dara lu leen di aar. Yokk ci dolli, liggeey bi dafay diis ci ñoom. Ngir ñu xam ni ñuy xeexe liggeeyu xale yu ndaw yi, fàww ñu def ci ab **njàngat**.

Am na ay xale yoo xam ni kenn mēnu leen a teree liggeey ndax ndóol gu metti gi ci kër yi. Seen i waajur ñoo la gën a xam ni liggeey bi dafay lor xale yi. Wànte dund gu seer moo tax ñuy seetaan lu mel nii.

Ku nekk xam na ni ñàkk gu metti mēn naa tax nit dugal boppam ci musiba **mbàbba kumba**.

Ab taxaw seetlu wone na ni waajuri xale yooyu li ñuy am doyu leen. Te ñu war a dundal seen njaboot, dugal leen ekool ñu jàngì. Néew doole moo tax ñuy wax seen i doom ñuy liggeeyi bés bu ne, te tollu ci jàng. Lii moo tax xale yu bari demuñu ekool ci àddina si yépp. War nanoo fexe ba dëkk bu ne am ay mbooloo yu taxaw ngir xeex mettit yi ñuy teg gone yi. Kureel yooyu, Górnamanj jàppale leen ngir ñu mēn a aar xale yi.

Xale yi mat a dem ekool te nekkuñu fa, bari nañu lool. Li ko waral mooy ñoo nga ca àntarpiriis ba. Ñu ngay liggeey ci suuf lu kenn dul yëg. Bu ko defee, duñu am genn jot. Waaye leeg-leeg, waajur yi dañuy sonn ba duñu am lu ñu dugale seen doom ekool. Nga boole ci bagaasi ekool yi dañuy seer lool, doonte xale bi du fey bu bëggee jànggi ekool. Waajur yi duñu faral di am lu ñu jènde téere ak kaye.

Xale yiy dem ekool sax, mēnuñoo rëcc. Liggeeyu tool yaa ngi leen di xaar bu ñu jógee ekool mbaa bu ñu jàngiwul. Monte de, dugal xale bi ekool mooy pexe mi gën a wóor ngir jële fi liggeey bi ñu leen di teg. Kon jàpp nañu ni, xale bu dem ekool mën nga génñ ci ndóol. Ndax boo paree sam njàng, mën nga am peyoor gu baax. Dinga ci mën a faj say soxla ak sa soxlay waajur.

Ngir loolu mën a am, fàww réew mu ne jóg takku. Ku ne fexe ba say gone dem ekool te yàgg fa. Ñu fexe ba seeraayu ekool bi ak **jumtukaay** yi du nekk gállankoor ci waajuri xale yi.

Lu ëpp ci liggeeyu xale yi ci àntarpiriis dafay metti lool. Ndax liggeey bu mag war a def, xale mēnu ko. Li ci gën a doy waar mooy liggeey bi ñuy jox xale yi diis na lool. Teg ci **peyoor** ga néew na.

Li ñu koy war a faje, bokk na ci séq waxtaan ak njiiti àntarpiriis yi. Nanu fexe ba xamal leen, te gëmloo leen ni xale yi waruñoo taxaw ci palaasu liggeeyukaay yooyu. Ñu xam ni teg xale yen bu mu àttanul, dafey **gàllankoor** wér-gu-yaramam. Loolu mën naa tax seen màgg yeex. Te it duñu jóg ci feebar.

Kon, di saytu béreb yi xale yi di xéy di liggeeye, am na solo. War nanu di waxtaan ak xale yi waaye itam ak ñi leen di liggeeyloo. Loolu mën na leen a aar, soppi seen dundin bu baax. Bu ko defee, ñu bàyyi lépp. Loolu dina tax ñu dellu ca ekool ba. Danoo war a xamal ñi ko séq ñépp ni, xale balaa liggeey, dafa am at yu mu war a tollu. Képp kuy liggeeyloo xale dañu laa war a teg ay **daan**.

Gàllankoor bi ñu gën a seetlu ci njàngum xale yi ci réew yu bari, mooy liggeey bi. Xale yaa ngi liggeey ci biir kër yi, di fa doon ay mbindaan. Yenn boroom-kër yi def leen ni ay bàyyima. Bu ñu ańee ba noppi, jox leen desit yi. Duñu lekk lu doy te duñu fanaan fu baax. Leeg-leeg nga fekk ay xale yu tuuti ca tool ya walla ca **miin** ya ñu fay sonn lool. Am na ay dëkk yu am xare. Boo fa demee, xale yi dañuy solu ni ay soldaar, wékkoo seen i fetal. Ñu leen di wooye **xale-soldaar**. Xoolal xale bu demagul fenn, ñu koy lorloo ay bakkan, di ko defloo yu bon a bon. Bés bu gone googu mággee, kenn du ko mën a delloosi, di ko teg ci yoon. Monte de, réew yu bari, tollu ci 192, xaatim nañu àq ak yelleefi gone yi ci atum 1989. Waaye taxul ba leegi xale yaa ngi ci arme yi, ci palaasu liggeeyukaay yi ak ci mbedd mi. Li war kenn ku nekk mooy jéem a xam lu waral **ñaawteef** yii.

Am na yeneen i xeeti mettital yuy dal ci kaw gone yi.

Ci misaal, xale bi amul **kayitu juddu**. Kooku du xam ci lu mu nekk, ndax du mën a dugg ekool jàng, te su jàngul, nax ko dafay yomb.

Beneen bi mooy ndeem bëgg nga sa doom dem ekool, leeg-leeg, kër ga dafay sori lool ak ekool ba.

Waajur yu jàngul, xamuñu lu géej giy riir tamit gállankoor la.

Dëkk yiy am geer tamit, xale ya, kenn du leen tal. Dara dootul tegooti ci yoon. Sàrti réew ma, dañu koy **salfaañe**. Am réew nag mënul a suqaliku bu fekkeee gone yi dañu leen di mettital. Li wolof naan fagaru moo gën faju : dañoo war a wax ak waajur yi. Su ñu noppee, ñu waxtaan ak gone yi ngir tàggat leen ci seen i àq ak yelleef ndax dañu leen war a xam. Loolooy tax kenn du leen mën a nax mbaa mu teg leen lu jaaduwal. Ngir taxawu askan wi, ñu aar seen i doom, dafa am ay ponk yu ñuy teg.

Bi ci jëkk mooy dañoo war a **fagaru**. Bi ci topp mooy taxawu waajur yi, lebal leen xalis ngir ñuy jaay ak a jënd. Seen am-am mën a yokku.

Mettit yi ñuy teg xale yi bari na te wuute. Yenn yi xelum xale yi lay jaxase. Gone gu dëkke ñu koy saaga, di ko xas, ci mettit lay dëkk. Wax ju ñaaw ju ñu yékkati teg ko ci kowam. Boobu xale, dundam du neex, xolam du féex. Leeg-leeg mu nekk ak ay waajur yu ñàkk xel, ñu koy toroxal, walla sax ñu koy ber ni ku feebar. Boole ci di ko tuutal ak di ko tere muy ànd ak ay moroomam.

Bés mën naa am, xale bi teewe lu mu bëggul woon a gis. Ay waajuram di xeex walla di saagaante ci kanamam.

Mettital gone yi mën naa doon it lu aw yaram di yég. Moo xam ay dóor walla yeneen xeeti mettit. Ci misaal, taalibe yi dañu leen di faral di dóor walla ñu lakk leen ba seen yaram yi yàqu. Muy lu tiis lool, lu gone mënul a dékku. Moo tax yenn saa yi xale ñàkk ci bakkanam. Am na ñu ci jële laago gu leen di topp ba ñu nekk mag.

Kon waajur yi, boroom daara yi ak jàngalekat yi war nañoo moytu yii xeeti mettit ci béreb yi ñu nekk.

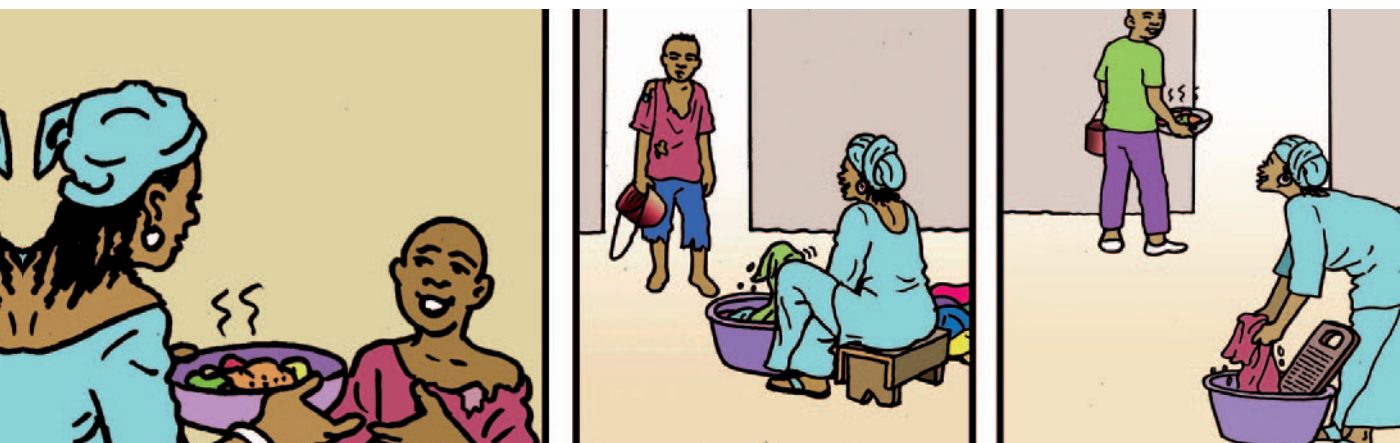

Aar xale yi mooy ñu jiital seen entere ci lépp. Wànte li ñuy gis walla di ko dégg ci àddina safaan wi la wone. Boo demee ci kaso yu bari, am na ay xale yu tuuti yu ñu fa tëj. Am na sax réew yu leen di tëj ràpp seen giiru dund.

Monte de, mbootaayu xeet yi ñoo ngi daje, di def lu ñu mën ngir yu mel noonu bañ a am. Ci loolu, tere nañu képp kuy dugal xale bu ndaw ci xare yi. Loolu lorànge rekk lay jural xale yi. Teg ci réew mu koy def, suqaliku du la yomb.

Fii ci réew mi, am na fi ay xale yoo xam ne sonn nañu torob. Ndax ñu bari ci ñoom, seen i mbokk a leen jële ca kaw ga, indi leen Ndakaaru. Bu ñu ñëwee fii ci loxo sëriñ-daara bi la ñuy nekk. Foofa la seen coono di tàmbalee ndax sëriñ bi amul alal ju mu leen di dundale. Loolu sax moo tax mu leen di yebal ñuy yalwaani.

Ci mbeddi Ndakaaru yi, xale yaa ngi dox def tànk neen, sol yére yu tilim. Li ci gën a doy waar mooy mën nañoo toog ay fan duñu sangu. Ci kalaas bi ñuy jànge ci la ñuy fanaan itam.

Ngir aar taalibe yi, xeex yalwaan mi ñuy def, ci lañu xalaate **ndeyu daara**. Jigeen ñooñu baax nañu fi lool. Te ni ñuy liggeeye yomb na. Xale bu ne ci daara ji dañu koy ndeyale jenn jigeen ci koñ bi. Ndaw soosu mooy fóotal xale bi, di toppatoo yaramam. Saa yu **tawatee**, mu yóbbu ko lopitaal ñu seet ko.

Kenn ku ne am na kër gu ñu la féetale, duñu lekk mukk bàyyi ko. Ñoo leen di jox añ ak reer. Taxawu leen ni ko seen waajuri bopp waroon a defe. Rawatina nag seen wér-gu-yaram ak seen nekin ca daara ja. Bu ko defee, ay **pàrtaneeri xalis** ñëw, mën a jàppale kureelu ndeyi daara yooyu. Dañu leen war di lebal xalis ngir ñu mën a jaay ak a jënd. Loolu di leen indil koom, ñu ciy dimbaliku, di ci dimbali daara ji. Ci xalis boobu ñuy wëlbatu, li ciy ruus, ndeyu daara yi, leeg-leeg ñu jàppale ci sèriñ daara bi.

Jigeen ñooñu dinañu faral di bégál ndongo daara yi. Xew-xew yu mel ni tabaski mbaa korite, dinañu fexe ba xale yi sol yéere yu bees ak ay dàll. Kon daal yii jigeen, war nañu leen di jaajëfal saa su ne.

Xale dafa am ay **àq ak ay yelleef**. Ci yooyu, mën nañu cee tànn yii ci suuf, ndax seen am solo :

- xale dafa war a am ay waajur yu koy aar, yiir ko ;
- xale bu juddoo, dafa war a am kayit yu koy firndeel, loolu lañuy wax **kayitu juddu** ;
- xale dafa war a dugg ekool mbaa daara bu ca tolloo ;
- xale, dañoo war a toppatoo wér-gu-yaramam ;
- xale dafa war a lekk ba suur ;
- xale it dafa war a fo ak di ree ni ay moroomam.

Am na kureel gu mag guy yëngu ci wàllu aar xale ak di sàmm seen àq ak yelleef. Mbootaay googu wër àddina mu ngi tudd « UNICEF ». Kureel la gu baax lool ci taalibe yi. Boo demee ci daara yu bari, kureel gi dina fa dugal ab dund ngir jàppale sèriñ daara ba. Moom dafay faral di jaaxle ndax limu ndongo yi leeg-leeg mu **jéggi dayo**. Te xale yooyu seen i waajur duñu yónnee dara ngir sèriñ bi mën cee jàpp. Am na tamit yeneen kureel yu gën a ndaw, nekk ci réew mi di Senegaal. Ñooñu tamit dañuy jàppale ndongo daara yi ci dund ak wér-gu-yaram.

Laaj yi

- 1 Joxeel ñaari àq ak yelleefi xale ?
- 2 Gan kureel mooy yëngu ci àq ak yelleefu xale ?
- 3 Lu tax yenn waajur yi di yebal seen doom ñuy liggeeyi te bañ a jàngì ?
- 4 Xale yi ñuy tëj kaso, lu ñu def ba ñu leen di tëj ak lu tax ?
- 5 Joxeel sa xalaat ci nan lañu mën a def ba mettital gone yi jóge fi ?

